

ERASMUS+

Co-funded by
the European Union

YOUNG CIVIC MONITORS FOR THE FUTURE

UZRAUDZĪBAS
ZIŅOJUMI

CIVIC EU

YOUNG CIVIC MONITORS FOR THE FUTURE

ERASMUS+

Co-funded by
the European Union

Šos uzraudzības ziņojumus sagatavoja
biedrības "Sabiedrība par atklātību – Delna"
2023. gada vasarā rīkoto mācību
"Kā uzraudzīt pašvaldības darbu" dalībnieki projektā
"Jaunieši – nākamie pilsoniskie uzraugi (CIVIC EU).

Delna
SABIEDRĪBA PAR ATKLĀTĪBU
TRANSPARENCY INTERNATIONAL
LATVIJAS NODAĻA

Co-funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.

UZRAUDZĪBAS ZIŅOJUMI

Abstract

In the European Commission's ERASMUS+ project "**Young People - the Future Civic Monitors (CIVIC EU)**" which is led in Latvia by Transparency International Latvia (Delna), seven active young people (aged 16 to 19) from Liepaja city, South Kurzeme and Dobeles districts engaged in civic monitoring of municipality and composed monitoring reports from July 5 to July 20, 2023. The youth were drawn to topics such as:

- The reasons behind the suspension of the renovations to the Nīca Secondary School's Assembly Hall and its prolonged delay.
The authors of the monitoring report are students at Nīca Secondary School. The objective of the civic monitoring was to investigate the reasons for the interruption and prolonged delay of the renovation work in the Nīca Secondary School's Great Hall. The topic of the report is relevant because the interruption and non-resumption of the construction process continue to impact the school's life, including the lives of the report's authors, who are students at Nīca Secondary School.
- Monitoring the planning, team qualification and youth volunteers programme of the project "Liepāja – European Capital of Culture 2027".
The main goal of the monitoring report was to monitor the planned activities, volunteering programme, and the qualifications of the team of the project "Liepāja – European Capital of Culture 2027".
The authors of the monitoring report are students of Liepāja State Technical School. The topic is relevant because it is significant for Liepāja's cultural development and provides opportunities for public involvement to study and monitor the ongoing process while being informed about the activities and participating in them. The choice of the topic was determined by civic monitors' personal interests.
- The mental and psychological health services offered to young people in Liepaja city and how the municipality communicates about these services to those in need of assistance. The authors of the monitoring report are students from Liepaja State 1st Gymnasium, from Liepaja Liedaga high School and Dobeles High School.
Main goal of the civic monitoring: to assess the availability of mental health services for young people in Liepāja municipality.

Given the broad nature of the topic and the relatively short monitoring period from July 5 to July 20, 2023, the authors of the monitoring report narrowed down the focus to the situation in Liepāja's schools, students' experiences with school psychologists, their availability and competence (education and work experience). The mentoring was conducted in all Liepāja schools, where, according to data from 2021, a total of 8301 students were enrolled. During the mentoring, attention was also paid to existing issues not only related to the availability of services but also to young people's experiences when interacting with psychologists.

The youth embarked on civic oversight on July 5 after attending training organized by Delna titled "How to do Civic Monitoring in Municipality". Initially, the youths gathered and analysed information available on the internet resources, then created a plan for civic monitoring activities. To gain additional insights on the topic of their interest, they distributed survey questionnaires, interviewed experts and individuals working directly with the topic.

The youths acknowledge that during the civic monitoring, they encountered difficulties in acquiring information on the municipality's website and other related public resources regarding their areas of interest. Often, while researching these resources, the youths were unable to find the necessary information. The most valuable sources of information acquisition, as per the youths, were interviews with experts.

NĪCAS VIDUSSKOLAS AKTU ZĀLES REMONTA UZRAUDZĪBAS ZIŅOJUMS

Metodoloģija

Uzraudzības laikā izpēte īstenota, veicot datu apkopošanu no dažādiem interneta resursiem un rakstiskajiem avotiem, intervējot Nīcas vidusskolas direktori, kā arī veicot skolas aktu zāles apskati. Datu apkopošanas metodes atklāja, ko bija iecerēts paveikt aktu zāles remonta laikā, kā arī – kas tika un netika izdarīts. Intervija ar direktori atļāva uzzināt informāciju, ko interneta resursos nebūtu iespējams atrast, jo tieši direktore bija persona, kas aktu zāles remontam sekoja visciešāk. Objekta apskate atļāva ziņojuma autoriem pašiem ieraudzīt un novērtēt, kādā stāvoklī aktu zāle tika atstāta, pārtraucot remontu. Līdz ar to iespējams secināt, kas no plānotajiem remontdarbiem tika izdarīts un pie kā process apstājās.

Pilsoniskās uzraudzības procesa izklāsts un novērojumi

Publiskā uzraudzība tika uzsākta 5. jūlijā ar interneta resursos pieejamās informācijas apkopošanu un analizēšanu. Ieskatoties Iepirkumu uzraudzības biroja (IUB) mājas lapā un elektronisko iepirkumu sistēmā (EIS), ziņojuma autori atrada vajadzīgos dokumentus (skat 1. pielikumu), lai saprastu, ka iepirkums tika apstiprināts 2021. gada augustā, konkursā uzvarot firmai “3 baloži”, kas piedāvāja remontdarbus veikt par cenu 42 381,47 EUR bez PVN. Noskaidrots arī, ka remonts tika pārtraukts, pamatojoties uz “Publisko iepirkumu likuma” 9. panta 15. daļu. Tālāk pēc internetā pieejamo datu apstrādes tika norunāta intervija ar skolas direktori, kura aktu zāles remontam aktīvi sekoja līdzī un iesaistījās gan remonta uzsākšanas, gan atsākšanas laikā. Intervija notika skolā, tāpēc tika noorganizēta arī aktu zāles apskate, noskaidrojot, kādā stāvoklī tā atrodas.

Visnozīmīgākais informācijas avots bija intervija ar skolas direktori, jo direktore sekoja līdzī remontam visā procesa gaitā un varēja dot padziļinātas un tiešas atbildes uz ziņojuma autoru jautājumiem. Direktore atklāja, ka 2021. gadā remontdarbi tika uzsākti par līdzekļiem, kurus piešķir Nīcas novada dome jau 2019. gadā, bet remontdarbi tika pārtraukti, jo izrādījās, ka aktu zāles projekts nebija pilnīgs, nebija izprojektēti aktu zāles griesti. Griesti, kuri daudzus gadus stāv kā vienkāršs pārsegums, bija viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ doma par remontu sākotnēji bija radusies (skat. 2. pielikumu). Finances kuras bija paredzētas aktu zāles remontam 2021. gada budžetā tika saglabātas, neiztērētas, cerībā, ka tās varēs pārcelt uz 2022. gada skolas budžetu un remontdarbus varēs turpināt, novēršot iepriekšējās projekta nepilnības. Bet 2022. gada budžetā aktu zāles remonta finanses tika izņemtas ārā no budžeta (skat. 3. pielikumu). Dienvidkurzemes novada pašvaldības pārstāvis (izpilddirektors Uldis Vārna) attaisnoja aktu zāles finansējuma atņemšanu ar faktu, ka skolai visapkārt ir citas zāles (piemēram, sporta zāle un kultūras nama zāle), taču skolas iepriekšējā akreditācijas laikā aktu zāles remonts bija ierakstīts kā pamatuzdevums. Tas nozīmē, ja nav aktu zāles – skolas akreditācijas noteikumi netiek izpildīti. Ja skolu neakreditē, tad ir iespējams, ka skolēni nevar saņemt apliecību par skolas beigšanu, tādēļ šis pamatojums nav pieņemams. Turklāt aktu zāles remonts joprojām skolā rada apgrūtinājumus (skat. 4. pielikumu).

Lai risinātu radušos situāciju, direktore uz skolu aicināja pašvaldības deputātus un viesus apskatīt aktu zāli (skat. 5. pielikumu), kā arī rakstīja vēstules iesaistītajām pusēm, skaidrojot, kāpēc aktu zāle skolai ir svarīga (skat. 6. pielikumu). 2023. gada janvārī Otaņķos

notika pašvaldības deputātu tikšanās ar novada iedzīvotājiem, kurā piedalījās direktore un domes priekšsēdētājs viņu pārliecināja, ka aktu zāles remonts notiks. Pēc internetā pieejamās informācijas var uzzināt, ka 2023. gada vasarā ir noticis jauns publiskā iepirkuma konkurss, iekļaujot tajā aktu zāles griestu remontu. Pēc internetā pieejamās informācijas var uzzināt, ka jau šobrīd ir noticis jauns iepirkuma konkurss, publicētas prasības un tāme, kurā šoreiz ir iekļauts arī griestu remonts. Līdz 15. augustam notiks izvērtēšanas process.⁴

Secinājumi un rekomendācijas

Uzraudzības laikā ziņojuma autoriem nācās sastapties ar informācijas ieguves problēmām gan saistībā ar remonta apstāšanos, gan pamatojumu tam, kāpēc remontdarbi tik ilgi neatsākās. Atbildes uz abiem jautājumiem, izpētot interneta resursus, nevarēja atrast, informācijas ieguvē autoriem palīdzēja intervija ar direktori un aktu zāles apmeklējums. Uzraudzības darbs autoru izpratnē ir izdevies, jo sanācis rast atbildes uz sākumā izvēlētajiem jautājumiem un izdevies objektīvi raksturot situāciju saistībā ar Nīcas vidusskolas aktu zāles remontu. Ziņojuma autoriem, kā šīs skolas skolēniem, zināt informāciju par šo remontu ir īpaši svarīgi, lai būtu kursā par to, kas notiek skolā un saprastu, kāpēc aktu zāle autoriem vēl nav pieejama.

Jauniešiem, kuri ir ieinteresēti šajā un līdzīgos jautājumos, ir jāizpēta, kuri cilvēki ir atbildīgi par to un tālāk jāvēršas pie viņiem pēc atbildēm, kā minimums jāizplata informācija sabiedrībā par novēroto problēmu. Tie jaunieši, kuri vēlas darīt vairāk, var turpināt padziļināti pētīt problēmu un piedāvāt arī risinājumus, griezties ar šiem risinājumiem pie skolas vadības un pašvaldības.

Ziņojuma autori uzskata, ka aktu zāles remontdarbi būtu atsākušies ātrāk, ja sabiedrība būtu iesaistījusies šajos jautājumos un radījusi spiedienu uz pašvaldības deputātiem, demonstrētu, cik nozīmīga Nīcas vidusskolas skolēniem, skolotājiem un skolas administrācijai ir aktu zāle. Diemžēl par pašvaldības budžetu atbildīgie lēmumu pieņēmēji uzskatīja, ka aktu zāle nav vajadzīga un remontam paredzētās finanses izņēma ārā.

Lai nākotnē cilvēkiem kļūtu skaidrāks, kas notiek viņu novadā, iesakām Dienvidkurzemes novadam būt atvērtākam un ciešāk komunicēt ar novada iedzīvotājiem. Runāšana ar iedzīvotājiem, to viedokļu uzklausišana var atvieglot deputātu darbu; deputāti labāk apzināsies novada iedzīvotāju vajadzības un spēš tās īstenot.

Pielikums

1. Informācija par iepirkumu Nīcas novada mājaslapā

Avots: <https://www.nica.lv/lv/2021-gada-iepirkumi/>

The screenshot shows the website of Nīcas novads. The header is red with the logo and navigation menu. The main content area is white and displays a procurement announcement. The text includes:

- IEPIRKUMS 9.PANTA KĀRTĪBĀ, NND/2021/20
- NĪCĀS VIDUSSKOLAS AKTU ZĀLES UN PALĪGTĒLPU VIENKĀRŠOTĀ ATJAUNOŠANA
- Iepirkuma izsludināšanas datums: 29.06.2021.
- Piedāvājumu iesniegšanas datums: 12.07.2021. plkst.10:00
- NOLIKUMS_
- Tāmes
- Līguma projekts
- Būvprojekts (ievietots 29.06.2021.)
- Zīpojums
- LĪGUMS (ievietots 13.08.2021.)

2. Aktu zāles griesti 2023. gada vasara

Foto no personīgā arhīva.

4 | NOVADĀ

19. OKTOBRIS 2022. gada 2. izdevums

Pirmais budžeta pīrāgs celtis galdā

● LINGA MEVICA

**DIENVIDKURZEMES NOVADA
2022. GADA BUDŽETS**

KOPĀ: 59 130 916 €

Izdevumi atbilstoši funkcionālajām kategorijām

Atbalstītāji

Atbalstītāju ieceres

LĪZZINĀJI

Pamatbudžeta prognoze un skaitļi

Lielās investīciju projekti 2022. gadā (tūkstošos eiro)

Skolēni būs kalpoti Klāvisam

Izaug divas dienas

3. Avīzes "Kurzemes Vārds" raksts, kas raksturo, kā notika budžeta izvēles sēde

Foto no personīgā arhīva.

Gaitenis, caur kuru skolēniem ir jāiet, lai nokļūtu klasēs

Foto no personīgā arhīva.

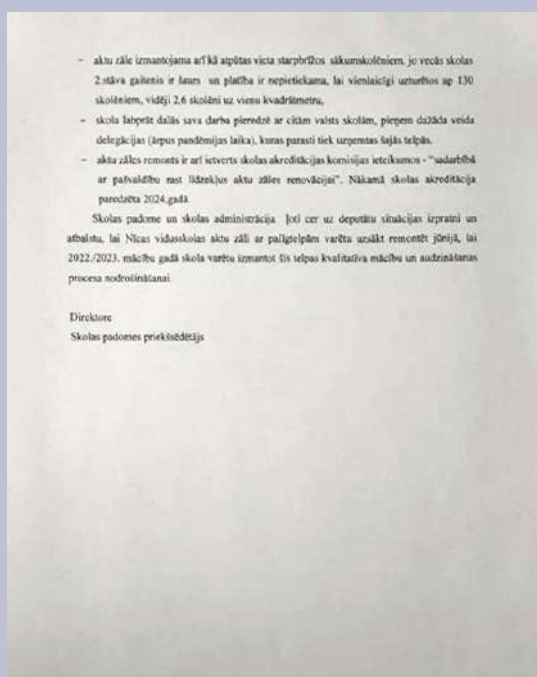
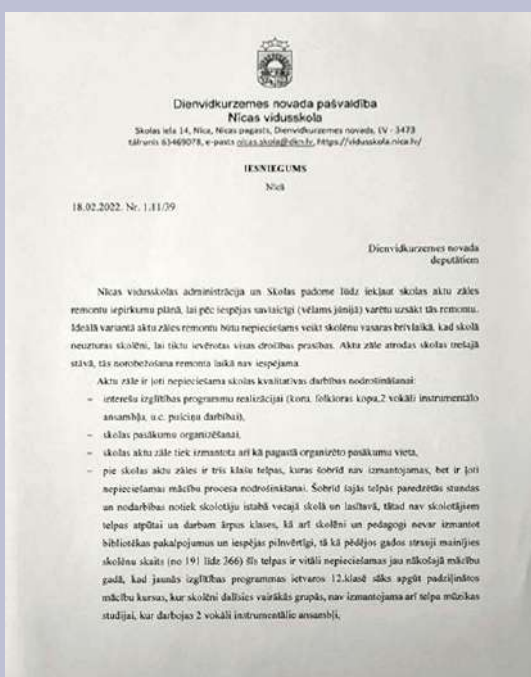
5. Aktu zāle 2023. gada vasarā

Foto no personīgā arhīva.

6. Vēstule, ko rakstīja Lāsma Petermane deputātiem, skaidrojot aktu zāles nozīmīgumu

Foto no personīgā arhīva.

PROJEKTS LIEPĀJA – EIROPAS KULTŪRAS GALVASPILSĒTA 2027

Metodoloģija

Uzraudzības laikā vērsāmies pie projekta vadītājas un lūdzām interviju, lai iegūtu detalizētu informāciju, kura nav publiski pieejama. Saziņas laikā caur e-pastu ieguvām datus un veicām datu meklēšanu internetā. Intervija ir nozīmīga, jo tas ir labākais uzziņas veids, kurā var iegūt plašāku informāciju par projektu. Bet saziņa caur e-pastu ir vieglāka, jo tas notiek virtuāli un neaizņem papildus laiku, norunājot klātienes tikšanās. Informācijas meklēšana internetā ir ļoti aktuāla un tā ir pirmā efektīvā darbība, kuru veicām, uzsākot pētīšanas procesu.

Pilsoniskās uzraudzības procesa izklāsts un novērojumi

Uzraudzības procesu sākām ar idejas meklēšanu, apspriedām mums aktuālas un interesējošas tēmas, līdz izvēlējāmies aplūkot projekta "Liepājas kā Eiropas kultūras galvaspilsētas 2027" veidošanas procesu. Tā kā aktivitāšu un projektu skaits, kas saistās ar kultūras galvaspilsētas programmu, ir ļoti plašs, izvēlējāmies trīs konkrētas tēmas, kuras pētījām un analizējām tālāk – projektu "Liepājas stāsti", brīvprātīgā darba iespējas un projekta komandas kvalifikācijas izvērtējumu. Pēc tam jau notika izpētēs darbs internetā, lai iedziļinātos un saprastu projekta saturu. Apmeklējām projekta oficiālo mājaslapu **www.liepaja2027.lv**, tur atradām visu pamatinformāciju par projekta saturu, komandas sastāvu un projekta mērķiem.

Tā kā projekts ir nesen apstiprināts, tad lielākā daļa projektu šobrīd nav izstrādāti līdz galam, bet ir tikai ideju līmenī, arī mājaslapā informācija nav atrodama pilnīgi. Pēc informācijas apkopošanas, kura bija pieejama publiski, veicām saziņu ar pašu projekta vadītāju caur e-pastu. Pēc saziņas e-pastā sarunājām interviju ar Intu Šoriņu, projekta valdes priekšsēdētāju. Intervijā uzzinājām nepublicētu informāciju un vairāk par to, kā projekts ir tapis un īstenojies līdz šim. Tālāk notika dotās informācijas izpēte un tēmes analizēšana (cenu salīdzināšana).

Uzraudzības veikšanas laikā tika iegūtas liecības. Intervijas laikā ieguvām informāciju arī par plānoto brīvprātīgo darbu un šo informāciju izmantojām, lai ieteiktu skatījumu no jauniešu puses projekta īstenošanai. Apskatījām projekta "Liepājas, stāsti!" tāmi un komandas aprakstu (divu darbinieku CV). Projekts "Liepājas, stāsti!" ilgs līdz 2025. gadam un projektam paredzētais budžets ir 234 000 eiro. Mūsuprāt, svarīgākais avots ir tāme, jo tā ļāva iegūt nozīmīgu informāciju, kura nodrošināja iespēju pētīt projektu "Liepājas, stāsti!" padziļinātāk – tāmes cenas salīdzināt ar tirgus cenām.

Uzraudzības procesa laikā izdevās uzzināt par projektā plānotajām aktivitātēm, to norisi un visvairāk par projektu "Liepājas stāsti!". Intervijas laikā ieguvām arī projekta tāmi un salīdzinājām tāmē minētās izmaksas ar tirgus cenām, piemēram:

- autora, zinātniskā redaktora un literārā redaktora algas atbilst standartam, augsta līmeņa profesionāļiem tirgū (skat. 1.pielikumu).
- maketa izveide un foto uzņemšana ir standarta cenās, taču foto apstrāde, salīdzinot ar standarta cenām, ir ziemeņa nekā tirgū (skat. 2.pielikumu)

Uzzinājām arī sīkāku informāciju par divu komandas dalībnieku kvalifikāciju. Izvērtējām vai darbinieki ir pietiekami kvalificēti amata prasībām.

Valdes locekle – Inta Šoriņa (amata prasības **skatīt šeit**):

- Maģistra grāds Biznesa vadībā;
- Izstrādāja projektu – Liepāja Eiropas kultūras galvaspilsēta 2027;
- No 2016.-2021. gadam SIA “Liepājas reģiona tūrisma informācijas biroja” vadītāja;
- Angļu valodas prasmes – sarunvaloda, rakstu un ikdienas komunikācija.

Sabiedrisko attiecību un mārketinga vadītāja – Zita Lazdāne (amata prasības **skatīt šeit**):

- Maģistra grāds vadības zinībās – sabiedrības un uzņēmuma vadībā;
- No 2015. gada līdz šim brīdim – Liepājas valstspilsētas pašvaldības Sabiedrisko attiecību un mārketinga daļas vadītāja;
- Valodas: latviešu, angļu un krievu.

Neizdevās uzzināt par brīvprātīgo iesaisti projektos, jo projekti vēl netiek izskatīti.

Uzzinājām, ka projekta ietvaros brīvprātīgajam darbam vēl tikai tiks izstrādāts plāns.

Secinājumi un rekomendācijas

Varam secināt, ka pašvaldība projektu īsteno precīzi un akurāti. Pēc projekta izpētes secinājām, ka budžets tiek tērēts ļoti ekonomiski, un komanda, kas strādā pie šī projekta, ir augsti kvalificēta. Rezultātā uzskatām, ka viss ir atbilstoši prasībām.

Sabiedrības iesaiste šī projekta īstenošanā ir nozīmīga, jo projekts ir domāts un īstenots priekš iedzīvotājiem un tā kā viens no projekta mērķiem ir iesaistīt līdzcilvēkus, viņu viedoklis un līdzdalība ir svarīga. Visi pasākumi un projekti tiek veidoti, lai papildinātu sabiedrības ikdienu, zināšanas un interesi par pašas pilsētas pilnveidošanos un tās kultūru. Mūsaprāt, lai brīvprātīgo iesaistīšana projekta ietvaros izdotos, ir nepieciešama veiksmīga reklamēšana, proti, reklāmu ievietiešana tādos sociālos tīklos, kur uzturas jaunieši visvairāk, piemēram, Instagram, Tik Tok, kā arī iesaistīt reklāmās influencerus u.c. Ievietojot reklāmas, iesakām arī aprakstīt darāmos pienākumus, jo jaunieši grib iesaistīties programmā, bet beigās nepiedalās, informācijas trūkuma dēļ.

Lai projekts būtu uzraugāms sabiedrībai un aktīvajiem iedzīvotājiem, iesakām publikot projektu iepirkumu sarakstus oficiālā projekta mājaslapā, lai visa ar projektu saistītā informācija ir pieejama vienuviet. Papildus arī informācija par katru projekta darbinieku un to, ko tieši viņš projektā dara, jo tādā veidā tiktu mazināti dažādi stereotipi par darbinieku nodarbinātību, slodzi un pienākumiem un veicināta sabiedrības uzticība projektam. Rekomendējam jauniešiem un sabiedrībai sekot līdzi viņiem interesējošām projekta tēmām un notikumiem. Piemēram, apskatīt plānotās aktivitātes, pasākumus, pārliecināties, vai viss solītais “uz papīra” tiek arī realizēts dzīvē. To var viegli izdarīt, apmeklējot projekta mājaslapu, pasākumus, kā arī piedaloties citās projekta aktivitātēs un iniciatīvās.

Pielikums

1. Rakstnieka alga

Avots: Mysalary.lv mājas lapa, informācija par rakstniekiem un tiem radniecīgu profesiju vecākajiem speciālistiem

<https://mysalary.lv/karjera/latvijas-profesijas-un-atalgojums/latvija-rakstnieki-un-tiem-radniecigu-profesiju-vecakie-specialisti> [skat 20.07.2023.]

Izdevumu pozīcija	Summa
Sastādītājs, redaktors, ievadu un nobeigumu autors (2 grām.)	3000
Zinātniskais redaktors, konsultants (2 grām.)	2000
Nodalau autori (EUR 3756 x 9 nodalas)	33804
Literarais redaktors (2 grām.)	3000

2. Foto apstrādes pakalpojuma izmaksas

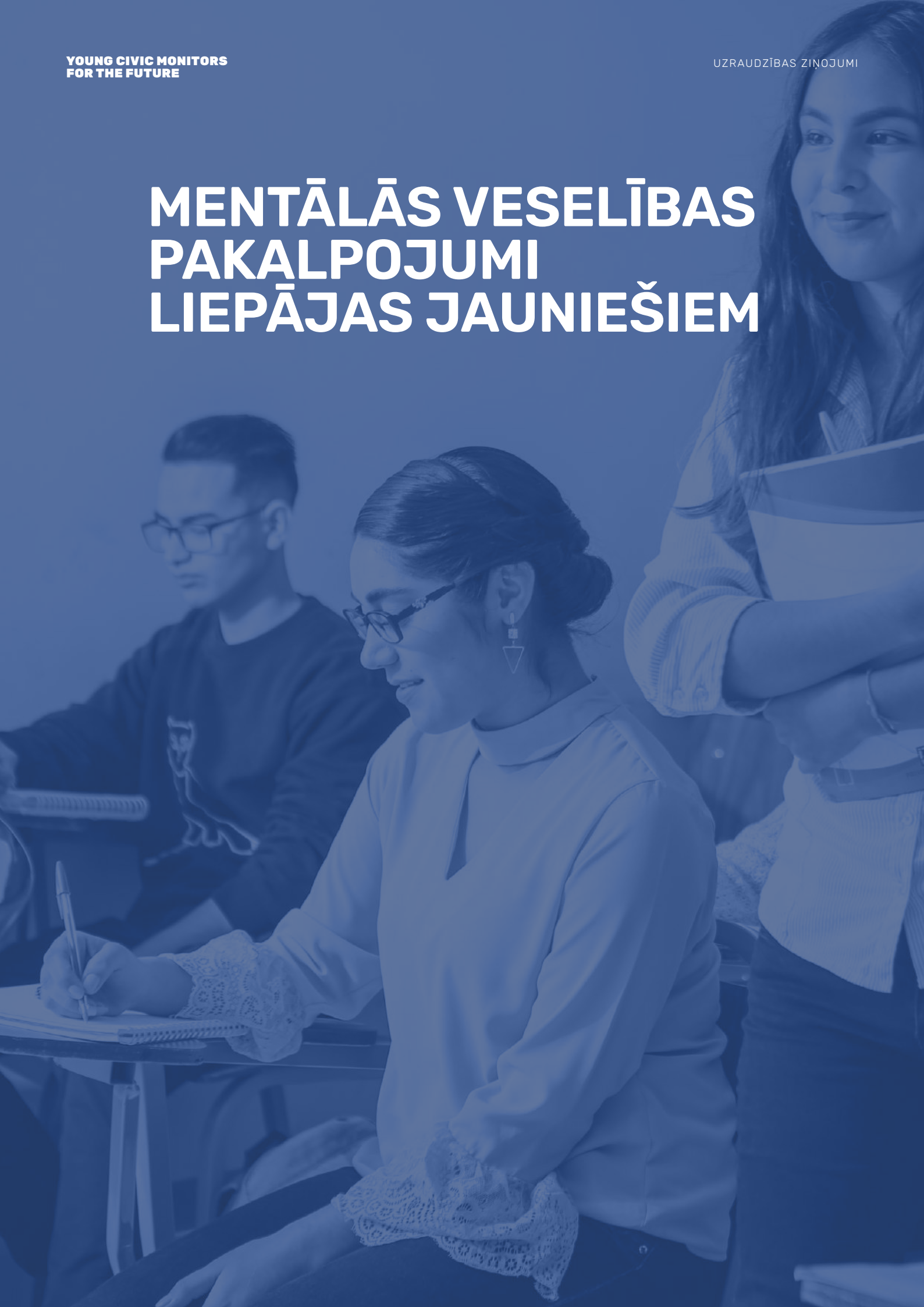
Avots: Foto sesijas mājas lapa, informācija par foto pakalpojumiem

<https://fotosesijas.com/foto-un-video-pakalpojumi/foto-apstrade/> [skat.20.07.2023.]

Foto apstrāde (EUR 2 x 800 attēli + AA nodoklis)	2000
Foto uzmeksana (EUR 30 X 20 + AA nodoklis)	750

MENTĀLĀS VESELĪBAS PAKALPOJUMI LIEPĀJAS JAUNIEŠIEM

Metodoloģija

Pilsoniskās uzraudzības procesā izpēte veikta dažādos veidos. Pirmkārt, tika nolemts veidot aptauju, kas nosūtīta Liepājas nevalstiskajām organizācijām un skolām. Otrkārt, paralēli aptaujāšanai veikta arī skolu mājaslapu izpēte, noskaidrojot, kāda informācija par psihologiem un to pieredzi pieejama skolas mājaslapā. Treškārt, nolemts izpētīt pašvaldības mājaslapu, lai secinātu, kādu informāciju pašvaldība sniedz par mentālās veselības pakalpojumiem pašvaldībā, fokusējoties tieši uz to pieejamību jauniešiem. Aptauja ir nozīmīga mūsu uzraudzības daļa, jo vēlējamies sasniegt objektīvu viedokli par Liepājas skolu psihologu sniegto atbalstu skolēniem mentālās veselības jautājumos.

Pilsoniskās uzraudzības procesa izklāsts un novērojumi

Latvijas Slimību profilakses un kontroles centrs (SPKC) **definē mentālo jeb psihisko veselību** kā labklājības stāvokli, "kad indivīds spēj īstenot savu potenciālu, tikt galā ar ikdienas stresu, produktīvi strādāt un dot ieguldījumu sabiedrībā". SPKC ziņojumā "Psihiskā veselība Latvijā 2015.-2021.gadā" uzsvērts, ka pasliktināta psihiskā veselība "mazina cilvēka spēju sevi realizēt, veidot veselīgas attiecības ar ģimeni, draugiem, sabiedrību, piedzīvot profesionālu piepildījumu". Toties laba ir nosacījums "stabilai, drošai, savstarpēji atbalstošai un labklājībā dzīvojošai sabiedrībai, kas spēj īstenot savu potenciālu un pilnveidoties". Kā svarīgākos psihiskās veselības veicināšanas aspektus SPKC norāda sabiedrības informētības palielināšanu par psihisko veselību saistītiem jautājumiem, stigmas mazināšanu pret psihisku saslimšanu, palīdzības iespēju popularizēšana, pašnāvību profilaksi, starpsektoru sadarbības veicināšanu psihiskās veselības jomā u.c.¹

Pēdējo gadu laikā mentālās veselības tēma ir kļuvusi par vienu no aktuālākajām problemātiskām ne tikai jauniešu, bet visu paaudžu vidū. Covid-19 pandēmija izgaismoja mentālās veselības aprūpes jomas trūkumus un cik lielā mērogā tā ir atstāta novārtā ikkatrā pasaules valstī, tai skaitā Latvijā. 54% Latvijas jauniešu atzina, ka pandēmijas laikā viņu psihoemocionālā veselība pasliktinājās, 37% to atzina par sliktu vai pat ļoti sliktu.² Akūta problēma Latvijā ir paškaitējums. Pašnāvību rādītājs Latvijā ir starp augstākajiem Eiropas Savienībā, proti, 1,8 reizes augstāks par vidējo. Ik gadu Latvija pašnāvības dēļ zaudē ap 300 cilvēku.³ Augstākie pašnāvību mēģinājumu rādītāji ir pusaudžiem un jauniešiem. Gandrīz katrs trešais jauniešs Latvijā (30,7%) 14-17 gadu vecumā dzīves laikā ir domājis par pašnāvību, ar lielāko rādītāju meiteņu vidū.⁴ 2021. gadā tika sasniegts lielākais izsaukumu skaits pie nepilngadīgajiem, kas mēģinājuši veikt pašnāvību. Domas par paškaitējumu ir īpaši izplatītas bērnos, kuru ģimenēm ir finansiāli trūcīgāks stāvoklis.

1 SPKC. Psihiskā veselība Latvijā 2015.-2021. gadā Pieejams: <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/18384/download?attachment> [skat. 14.07.2023.]

2 Latvijas pusaudžu un jauniešu mentālā veselība Covid-19 pandēmijas ietekmē, Pusaudžu un jauniešu psihoterapijas centrs, 2021.; <https://www.pusaudzis.lv/p%C4%93t%C4%ABjums> [skat. 17.07.2023.]

3 Eurostat datubāze. Pieejams: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> [skat. 17.07.2023.]

4 SPKC. Eiropas skolu aptauja par alkoholu un citām narkotiskajām vielām. 2022. Pieejams: <https://data.espad.org> [skat. 17.07.2023.]

Tā kā ir īpaši svarīgi pievērst uzmanību psihiskajai veselībai bērnībā un pusaudžu gados, ir nepieciešams, lai bērniem tiktu nodrošināta pēc iespējas labāka vide kā skolā, tā mājās, kā arī palīdzības un konsultācijas iespējas. Psihologa klātbūtne un palīdzība skolās ir kritiska. Vēl pirms izpētes veikšanas ziņojuma autoriem tēma bijusi aktuāla, jo šķitis nepieņemami, ka Liepājā ir skolas, kurās psihologs nav nodrošināts, jo to atalgojums nav pietiekams, lai šo amatu kāds pašu izvēles ceļā aizpildītu.⁵ Tāpat arī ir nepieņemami, ka vairāk nekā 70 jauniešiem vajadzētu gaidīt rindā, lai saņemtu palīdzību no Liepājas Pusaudžu resursu centra.⁶ Minētie fakti apliecināja nepieciešamību veikt pilsonisko uzraudzību par aktuālo situāciju.

Skolu mājaslapu izpēte notika, iepriekš vienojoties, kāda informācija tiks meklēta. Centrālais mērķis bija noskaidrot, cik skolās ir pieejams psihologs un attiecīgi – no kuras līdz kurai klasei skolā iespējams mācīties, kāda ir psihologu specializācija. Apzinot skolu mājaslapas, uzzinājām, ka no 14 Liepājas skolām 5 jeb vairāk kā trešajā daļā pēc mājaslapās atrodamās informācijas nav pieejams psihologs (vienā sākumskolā, vienā pamatskolā – Liepājas Katoļu pamatskolā, un divās vidusskolās – Liepājas 8. vidusskolā un J. Čakstes Liepājas pilsētas 10. vidusskolā. Psihologu pieejamība pamatskolās un vidusskolās ir kritiski svarīga, jo pēc SPKC datiem ar garīgās veselības problēmām jaunie tieši sākot no 13 gadu vecuma.

Noteikt psihologu kompetenci un kvalifikācijas bija relatīvi sarežģīti. Lai šo noskaidrotu, no skolu mājaslapām, tika apzināti Liepājas skolu psihologu vārdi. Tālāk interneta pārlūkā mēģinājām atrast vai par šīm personām ir atrodami visiem pieejami dati saistībā ar izglītību un citiem kompetences rādītājiem, kā pieredze citās darba vietās un iesaiste citās mentālās veselības atbalsta formās (privātprakses atvēršana, iesaistīšanās projektos utml.) No atrastajiem datiem uzzinājām, ka Liepājā strādā 2 skolas psihologi, kas strādā 2 dažādās Liepājas skolās vienlaicīgi. Šis ir uztraucoši, jo limitē skolas psihologa pieejamību.

Trīs Liepājas skolas psihologiem nevarējām atrast kvalifikācijas. Trīs psihologiem ir maģistra grāds un diviem ir bakalaura grāds. Veicot appēti uzzinājām, ka vairums Liepājas skolas psihologu ir absolvējuši Baltijas Starptautisko akadēmiju Liepājas filiālē. Vienam no pētītajiem skolas psihologiem ir atvērta sava privātprakse.

Aptaujas jautājumus uzraudzības komanda izstrādāja, konsultējoties ar Delnas ekspertiem. Jautājumi aptver tādas tēmas kā – iespēja skolā vērsties pēc palīdzības saistībā ar mentālo veselību, skolas psihologa pieejamība un palīdzības sniegšanas novērtējums. Aptauja izsūtīta nevalstiskajām organizācijām YOU+, Radi Vidi Pats un jauniešu mājai kā arī vairākām skolām, tai skaitā Liepājas Valsts 1. ģimnāzijai, Liepājas Liedaga vidusskolai, Draudzīgā aicinājuma Liepājas pilsētas 5. vidusskolai, Liepājas 7. vidusskolai.

Aptaujas rezultātā tika saņemtas 30 atbildes no 9 Liepājas skolām. Kopumā plašākas

5 TV Kurzeme. Liepājā trūkst pedagogu un psihologu. Pieejams: <https://www.liepajniekiem.lv/tv-kurzeme/sizeti/liepaja-trukst-pedagogu-un-skolu-psihologu/> [skat. 14.07.2023.]

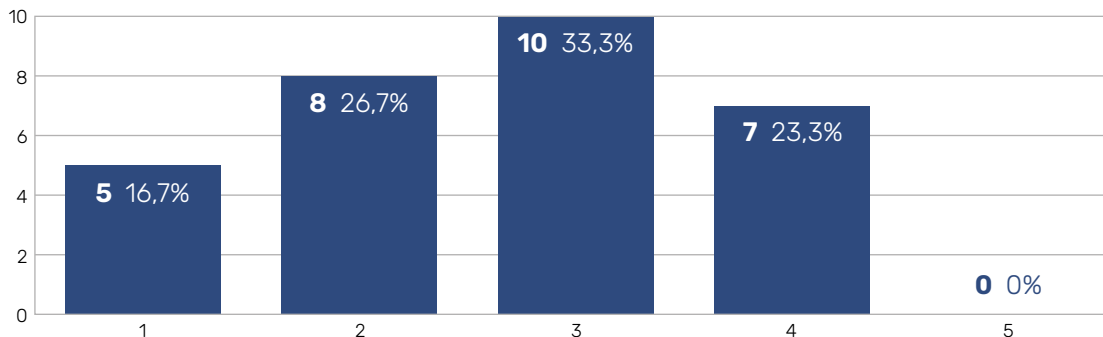
6 TV Kurzeme. Vairāk nekā 70 jauniešu gaida Liepājas Pusaudžu resursu centra palīdzības rindā. <https://www.liepajniekiem.lv/tv-kurzeme/sizeti/vairak-neka-70-jauniesu-gaida-liepajas-pusaudzu-resursu-centra-palidzibas-rinda/> [skat. 14.07.2023.]

jauniešu auditorijas sasniegšanai pietrūka laika, atbilžu skaits nav liels, taču no 14 skolām vairums ir pārstāvētas. Lielākā daļa mācās Liepājas Valsts 1. ģimnāzijā, Draudzīgā aicinājuma Liepājas pilsētas 5. vidusskolā. Nav pārstāvētas Liepājas Centra sākumskola, Liepājas Līvupes pamatskola, privātskola "Varavīksne" un Liepājas Katoļu pamatskola. To var skaidrot arī ar faktu, ka ziņojuma autoriem nav tiešu kontaktu ar minētajām skolām, lai izplatītu aptauju. Respondentu vecums ir no 13 līdz 19 gadiem, taču 55% no respondentiem ir 17-18 gadus veci. Sieviešu skaits ievērojami pārsniedz vīriešu, sastādot 87% no aptaujātajiem, kamēr vīrieši ir 13%.

Uz jautājumu "Vai esi mēģinājis vērsties pēc palīdzības garīgās veselības jautājumos?" 60% atbildēja, ka ir to darījuši, bet no tiem 77% vērsušies pie draugiem, 53% pie ģimenes un 40% pie psihologa ārpus skolas. Pie skolas psihologa vērsušies 30% no aptaujātajiem, kas ir salīdzinoši zems rādītājs, ņemot vērā, ka skolēni lielu daļu savas ikdienas pavada tieši skolā, kā arī ir būtiski, ka palīdzība tiek meklēta pie profesionāļa. Uztraucoši, ka 17% no respondentiem atbildēja, ka pēc palīdzības nevērstos, kas var negatīvi ietekmēt turpmāko mentālās veselības stāvokli. Jāpiebilst, ka 17% no respondentiem par skolas psihologa pieejamību nebija informēti.

1. attēls. Cik, tavuprāt, skolu psihologi ir uzticami un noderīgi garīgās veselības problēmu risināšanai?

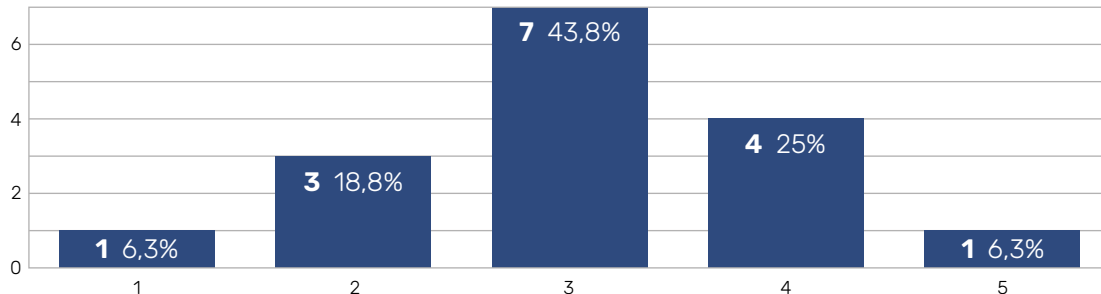
30 responses

Respondentu vērtējums saistībā ar skolas psihologa uzticamību un noderību garīgās veselības problēmu risināšanā būtiski atšķiras (skat. 1. attēlu). Gradācijā no 1 līdz 5 augstāks punktu skaits nozīmē augstāku novērtējumu. Lielākā daļa vērtējumu ir viduvēji, novērtēti ar 3 (33.3%) vai zemi (gandrīz 43%), saņemot 1 vai 2 punktus. Negatīvo tendenci apstiprina arī atbildes uz nākamo jautājumu (skat 2. attēlu), kas mērķēts tieši jauniešiem, kuri devušies pie skolas psihologa.

2. attēls. Ja esi vērsies pie skolas psihologa, kā tu vērtē tā atbalstu?

16 responses

2. attēlā redzami jau pozitīvāki rezultāti, vienam skolēnam piešķirot skolas psihologa atbalstam 5 punktus. Tikmēr vairums respondentu (43.8%) vērtē atbalstu viduvēji – ar 3 punktiem –, bet vēl 24.9 % no visiem devuši vērtējumu 1 vai 2. No tā var secināt, ka gan uzskati, gan pieredze ar skolas psihologiem bijusi dažāda, lielākajai daļai jauniešu izvēloties neiet pie psihologa, bet tiem, kas aizgājuši, atbalstu vērtējot viduvēji vai zemu. Vairāki respondenti uz jautājumu par problēmām, ar ko nācies saskarties, vērsties pie skolas psihologa, izvēlējušies atbilstošu kombināciju “nevēršos pie skolas psihologa” un “grūti uzticēties skolas psihologam”, kas norāda uz būtisku problēmu, kuras cēloņus ir nozīmīgi izziņāt un rast risinājumu.

Lai saprastu iemeslus vērtējumiem, meklētu atbildes un risinājumu situācijai, respondentiem uzdots jautājums “Ar kādām problēmām esi saskāries, vērsties pie skolas psihologa?”. Vairāk kā ¼ (26.7%) atbildējuši, ka psihologs nav pieejams vai ir grūti pieejams un tikpat izcēluši, ka skolas psihologam ir grūti uzticēties. Tikmēr 10% min, ka psihologs nav pietiekami kvalificēts, bet 20%, ka psihologs nesniedz pietiekamu atbalstu un neparāda nepieciešamo kompetenci. Rezultāti parāda, ka jāpievērš uzmanība gan psihologu darba stundām un pieejamībai kopumā, tāpat psihologu atlasei, kritērijiem, jo, arī ja psihologs faktiski ir pieejams skolēnam, speciālists bez vajadzīgās pieredzes un kvalifikācijas nevar sniegt nepieciešamo atbalstu un raisīt uzticību. Jānotiek arī jauniešu turpmākai informēšanai par nepieciešamību garīgās veselības problēmu gadījumā vērsties pie speciālista. Draugi un ģimene ir nozīmīgs atbalsts, taču, lai rīkotos ātrāk un risinājumi būtu pamatoti, ilgtspējīgi, profesionāļa nozīme ir neatsverama.

Aptaujātajiem skolēniem tika sniegta iespēja dalīties ar brīvā formāta komentāriem saistībā ar savu pieredzi ar skolas psihologiem. Divi aptaujātie izcēla skolas psihologa kvalifikāciju trūkumu, diviem skolēniem bija pozitīva pieredze, izceļot faktu, ka psihologs esot iedrošinājis vērsties pie tālākas palīdzības. Viens no aptaujājamajiem minēja, ka nav vērsies pie psihologa, jo psihologiem sabiedrībā ir negatīvs novērtējums.

Izpētīt pašvaldības mājaslapu. atrasta informācija par dažāda veida palīdzību, piemēram, norādīts bezmaksas krīzes tālrunis, kur vērsties psiholoģiskā atbalsta saņemšanai, un ievietoti atsevišķi raksti par garīgo veselību un pāris gadus veci raidījumu ieraksti. Apskatot mājaslapas sadaļas, nācās saskarties ar grūtībām atrast meklēto informāciju. Atsevišķie kontakti un organizāciju nosaukumi, caur ko jaunietis varētu meklēt sev nepieciešamo palīdzību, atrodami tikai caur meklētāju un nav apkopoti vienā sadaļā, kā arī nav skaidrojuma par to specifiku, par ko jaunietim vēl jo vairāk trūkst zināšanu. Arī pie iedzīvotāju veselībai veltītās sadaļas ievietota tikai informācija par fizisko veselību, ar to saistītām aktivitātēm. Mājaslapas sadaļā, kas veltīta jauniešiem, arī netika atrasta papildus informācija par atbalstu garīgās veselības jautājumos, ko nozīmīgi turpmāk uzlabot.

Secinājumi un rekomendācijas

Autori spēja apkopot informāciju par psihologu pieejamību skolās, daļēji to kvalifikācijām, kā arī iegūt citu jauniešu redzējumu par šo jautājumu. Tika veiksmīgi aplūkoti un izvērtēti pieejamie interneta resursi, kas piedāvā atbalstu jauniešiem mentālās veselības jautājumos. Lai veiktu visaptverošāku pētījumu būtu nepieciešams piesaistīt plašāku Liepājas jauniešu auditoriju, veikt jauniešu anketēšanu, iegūt un apkopot informāciju par visu Liepājas psihologu izglītību un darba pieredzi psiholoģijas jomā, intervēt vai citādi apzināt pašu skolas psihologu novērtējumu par viņu darbu. Tas ļautu iegūt atgriezenisko saiti no pašiem psihologiem un varbūt motivētu šos speciālistus uzlabot/uzturēt savu darba kvalitāti. No jauniešu sniegtajām atbildēm aptaujā secināms, ka svarīgi vairot uzticamību skolas psihologam, apliecinot psihologa kvalifikācijas, kā arī mazinot negatīvus stereotipus saistībā ar vēšanos pēc palīdzības.

Liepājas pašvaldība veiksmīgi rūpējas par skolēnu garīgās veselības līmeni, izmantojot EMU sistēmu, taču nepietiekami pievēršas metodēm, lai šo statistiku uzlabotu. Sakarā ar faktu, ka pašlaik skolas psihologs nav pieejams 5 no 14 Liepājas skolās, pašvaldībai ir nepieciešams pievērst lielāku uzmanību speciālistu piesaistei, kā arī apzināt šo speciālistu kompetenci veikt savu darbu pilnvērtīgi. Būtu vēlams, ka Liepājas pašvaldība apzinātu komunikācijas veidus par mentālās veselības palīdzības iespējām tās iedzīvotājiem, sevišķi pašvaldības un Liepājas skolu mājaslapās.

Lai veiktu visaptverošu pētījumu un uzlabotu Liepājas jauniešu emocionālo stāvokli, ir nepieciešama plašāka sabiedrības iesaiste – jauniešu viedokļa apzināšana, atbilstoši mērķauditorijas lielumam, skolas psihologu periodisks izvērtējums, kā arī vispārējās stigmas mazināšana saistībā ar palīdzības iegūšanu veicinot NVO darbību mentālās veselības jautājumos u.c. pasākumu organizēšana.

Lai pievērstos jauniešu mentālās veselības uzlabošanai, tādējādi īstenojot ziņojumā minētās idejas, pašvaldībai nepieciešams:

- Veikt plašāku pētījumu par psihologu pieejamību skolās, iesaistot diskusijā gan jauniešus, gan speciālistus un skolas.
- Jāveicina informācijas pieejamība par mentālās veselības pakalpojumiem latviešu valodā pašvaldības mājaslapā.
- Jāuzlabo mājaslapas lietotājdraudzīgums, lai resursus var viegli un ātri atrast.
- Jāpiesaista speciālistus (psihologus) Liepājas skolās (īpaši tajās, kur to šobrīd nav) un jāpārliecinās par to pieejamību. Piesaisti varētu atvieglot atalgojuma palielināšana.
- Nepieciešams veikt arī regulāru skolu psihologu darba izvērtēšanu, lai nodrošinātu, ka šie pakalpojumi tiek sniegti pilnvērtīgi.
- Jāizveido tālāka sadarbība ar Liepājas Pusaudzū resursu centru, kā arī nevalstiskā sektora organizācijām, lai nodrošinātu atbalsts rindā stāvošajiem jauniešiem, kā arī rastu citus risinājumus, kā jaunietis akūtos gadījumos vai situācijā, kad viņa skolā psihologs nav pieejams, var saņemt atbalstu īsākā laika posmā.

Šie jauniešu uzraudzības ziņojumi ir sagatavoti ERASMUS+ projektā "Jaunieši – nākamie pilsoniskie uzraugi (CIVIC EU)" un projekts tiek īstenots ar Eiropas Savienības līdzfinansējumu. Par projekta aktivitāšu saturu atbild biedrība "Sabiedrība par atklātību – Delna", par uzraudzības ziņojumu saturu tā autori un tas ne vienmēr atspoguļo Eiropas Savienības vai Eiropas Izglītības un kultūras izpildaģentūras viedokli.

PHOTO CREDITS:
Brooke Cagle
Chang Duong
Kinga Howard
Desola Lanre Ologun
Annie Spratt
Javier Trueba
Darya Tryfanava
Unsplash.it